

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมเป็นวิชาที่มีหลักการ เป็นเรื่องของความงามในการใช้ภาษา จึงเป็นวิชาที่นักเรียนจะต้องศึกษา และฝึกฝนให้มีประสบการณ์มากพอสมควร จึงจะมีความรู้ ความชำนาญในการใช้สำนวนภาษาที่ไพเราะและเหมาะสม อันจะทำให้เรียงความดีน่าอ่าน

ความหมายของคำว่า “เรียงความแก้กระทู้ธรรม”

คำว่า “เรียงความแก้กระทู้ธรรม” ครอบคลุมเป็นเรียงความ/แก้/กระทู้ธรรม

“เรียงความ” หมายถึง การกล่าวพรรณานำเนื้อความหรืออธิบายเนื้อความแล้ว นำเอาเนื้อความมาต่อเชื่อมกัน โดยลำดับหน้าหลังให้ผู้อ่านได้อ่านรู้เรื่อง

“แก้” หมายถึง การตอบหรือการเฉลยให้ตรงจุดของคำถามนั้น หรือการเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดออกมาให้เห็น

“กระทู้ธรรม” หมายถึง ปัญหาหรือคำถามที่เกี่ยวกับธรรมะ

ทำไมจึงต้องเรียนวิชากระทู้ธรรม

การเรียนวิชานี้จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเรียนวิชานี้เป็นการแสดงออกซึ่งทัศนคติของแต่ละบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพโดยทางการเขียน อันเป็นการแสดงออกแทนคำพูด ถือเป็นการสร้างบุคลิกภาพใหม่ในด้านการเป็นนักพูด นักเขียน ในวงการพระพุทธศาสนา ในโอกาสต่อไป

ประโยชน์ของวิชากระทู้ธรรม

๑. เป็นการแสดงออกซึ่งทัศนคติของตนเอง
๒. เป็นการแสดงออกซึ่งความรู้เกี่ยวกับธรรมะ
๓. เป็นการแสดงออกซึ่งวาทะและสำนวนของผู้ที่ได้รับการศึกษา
๔. เป็นการถ่ายทอดวิชาการไปสู่อีกคนหนึ่งให้รู้และเข้าใจความ

๕.เป็นการพัฒนาด้านความรู้และปัญญาของตนให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

๖.เป็นการสร้างบุคลากรในด้านศาสนาขั้นพื้นฐาน ซึ่งกลายมาเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาต่อไป

ประเภทของกระทู้ธรรม

กระทู้ธรรมของศึกษาชั้นตรี-โท-เอก นั้นแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑.พุทธภาษิต เป็นคำรัสของพระพุทธเจ้าโดยตรง

๒.สาวกภาษิต เป็นคำพูดของพระสาวก มี ๒ ประเภท คือ เถรคาถา (พระภิกษุ) และเถรีคาถา (พระภิกษุณี)

๓.เทวตภาษิต เป็นคำพูดของเทวดา

๔.อิติภาษิต เป็นคำพูดของพวกราช

ภาษิตทั้ง ๔ ประเภทนี้รวมเป็นคำกลาง ๆ ว่า “ธรรมภาษิต” คือเป็นคำพูดที่ประกอบด้วยธรรมะนั้นเอง

กระทู้ธรรม ๒ ประเภท

๑.กระทู้ธรรมที่เป็นบุคลาธิษฐาน หมายถึง กระทู้ธรรมที่อ้างบุคคลเป็นที่ตั้งหรือยกเอาเรื่องราวที่เกี่ยวกับบุคคลขึ้นมากล่าวเพื่อให้เข้าใจในธรรมะนั้น เช่น กัมมุนา วัตตะติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม เป็นต้น

๒.กระทู้ธรรมที่เป็นธรรมาธิษฐาน หมายถึง กระทู้ธรรมที่อ้างธรรมะโดยตรงเป็นที่ตั้งไม่อ้างบุคคลคือยกเอาธรรมล้วน ๆ ขึ้นกล่าว เช่น ปะมาโท มัจจุโน ปะทัง ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตายหรือ ทุกโข ปาปัสสะ อุจจะโย การตั้งสมบาป เป็นเหตุนำความทุกข์มาให้

โครงสร้างของกระทู้ธรรม

๑. **กระทู้ตั้ง** คือ กระทู้ธรรมที่เป็นปัญหาที่ยกขึ้นมาก่อน สำหรับให้แต่งแก้ เช่น สัพพะทานัง ฐัมมะทานัง ชินาติ การให้ธรรมะย่อมชนะการให้ทั้งปวง

๒. **คำนำ** คือ คำขึ้นต้นหรือคำชี้แจงก่อนจะแต่งต่อไป กล่าวคือ เมื่อยกคาถาบทตั้งไว้แล้ว เวลาจะแต่งต้องขึ้นอารัมภบทก่อนว่า “บัดนี้จักได้บรรยายขยายความตามธรรมภายิตที่ได้ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและประพฤติปฏิบัติของสาธุชนผู้ใคร่ในธรรมสืบไป”

๓. **เนื้อเรื่อง** ต้องมีเนื้อหาสาระสำคัญ ลำดับเนื้อหาสาระให้ต่อเนื่องกันเป็นเหตุเป็นผล เมื่ออธิบายเนื้อเรื่องมาพอสมควรก็นำเอาข้อธรรม (กระทู้ธรรม) มาอ้างรับรองไว้เป็นหลักฐาน

๔. **กระทู้รับ** หมายถึง การยกเอาธรรมภายิตขึ้นมารับรองให้สมเหตุสมผลกับกระทู้ตั้ง เพราะการแต่งเรียงความนั้นต้องมีกระทู้รับอ้างให้สมจริงกับเนื้อความที่ได้แต่งไป มิใช่เขียนไปแบบลอย ๆ

๕. **บทสรุป** หมายถึง รวบรวมใจความสำคัญของเรื่องที่ได้อธิบายมาแต่ต้นแล้ว กล่าวสรุปลงสั้น ๆ หรือย่อ ๆ ให้ได้ความหมายที่ครอบคลุมถึงเนื้อหาที่กล่าวมาทั้งหมด

แนวทางการบรรยายของเรียงความกระทู้โดยปกติมี ๔ โวหาร

๑. **พรรณนาโวหาร** โวหารบรรยายให้เกิดความเพลิดเพลิน

๒. **บรรยายโวหาร** อธิบายแจกแจงกระทู้ธรรมซึ่งเหตุผลให้เกิดวิริยะอุตสาหะในการนำไปปฏิบัติ

๓. **เทศนาโวหาร** ชี้แจงแสดงแนะนำให้เห็นผลดีผลเสีย และสอนให้ละการทำ ความชั่วทำแต่ความดี

๔. **สาธกโวหาร** การยกเรื่องราวต่าง ๆ มาเป็นข้อเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัยโดยมีหลักว่า

ก. ไม่ยกเรื่องของคนอื่นที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

ข. ไม่ยกเรื่องของตนเองมาเป็นข้อเปรียบเทียบ

หลักการแต่งกระทู้ ๓ ประการ

๑. การตีความหมายกระทู้ตั้ง ว่าหมายถึงอะไร กว้างแคบแค่ไหน ในกระทู้นั้นมีความหมายที่ต้องอธิบายก็อย่าง เช่น อัศตา หะเว ชิตัง เสยโย ชนะตนันนแล ประเสริฐ ในกระทู้นี้ต้องมีความหมายดังนี้

ก. คำว่า “ตน” คืออะไร คนในที่นี้ได้แก่อภิปรางกายที่สมมติกันว่าเป็นคนได้แก่ กายกับจิต

ข. คำว่า “ชนะตน” ได้แก่อะไร คือชนะใจตนเองไม่ให้จิตอยู่กับอำนาจกิเลส หรืออารมณ์ฝ่ายต่ำที่มาชักนำหรือครอบคลุมจิตใจของตนเองให้ได้นั่นเอง ถ้าใครชนะจิตใจของตนเองได้ก็ชื่อว่าชนะตน

ค. คำว่า “ประเสริฐ” แปลว่า ดีกว่า เลิศกว่า เมื่อคนเราเอาชนะจิตใจของตนเองได้ชื่อว่าได้รับความชนะที่ประเสริฐกว่าการชนะสงคราม หรือศัตรูภายนอก

๒. การขยายความให้ชัดเจน หมายถึง การขยายความให้ชัดเจนและแจ่มแจ้งออกไป เช่น ความชนะใจตนเองคืออะไรก็ขยายให้แจ่มแจ้งออกไปว่า ไม่ให้จิตใจของตนเองตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส คือความโลภ ความโกรธและความหลง ซึ่งจะเป็นสิ่งสนับสนุนให้จิตใจตนคิดไปในทางชั่ว ทางบาป ทางทุจริต และที่ว่าประเสริฐนั้น ก็คือการชนะจิตใจตนเองประเสริฐกว่าอย่างอื่น เพราะการชนะคนอื่นแม้ ๑๐๐ คน ก็ไม่ประเสริฐเท่ากับการชนะตนเพียงครั้งเดียว

๓. ตั้งเกณฑ์อธิบาย หมายถึง การอธิบายจะต้องมีหลักเกณฑ์อธิบายถึงผลดีผลเสีย ซึ่งจะเป็นเครื่องชี้ชัดลงไปให้เห็นว่า การชนะภายนอก เช่น ชนะคนตั้ง ๑๐๐ คน นั้นเป็นของไม่แน่นอน ภายหลังอาจจะกลับเป็นคนแพ้ได้ ส่วนการชนะตนเองนั้นเป็นการชนะโดยเด็ดขาด ชนะแล้วไม่กลับแพ้อีก

การแต่งกระทู้ธรรม มี ๒ แบบ คือ

๑.การแต่งแบบตีวง คือ การพรรณนาความไปก่อนแล้วจึงชวนเข้าเนื้อหาของ วัตถุประสงค์นั้น ๆ กล่าวคือ การแต่งวัตถุประสงค์แบบอธิบาย เริ่มต้นจากจุดอื่นซึ่งห่างไกลให้มีความสัมพันธ์เนื่องกันเข้าไปเป็นขั้นเป็นตอนก่อนหลังตามลำดับจนกลมกลืนกับวัตถุประสงค์แล้วจึงอธิบายธรรมหรือวัตถุประสงค์นั้น ยกเหตุอุปมาสาธกและเชื่อม วัตถุประสงค์อื่นมารับให้สมกับข้อความอธิบายนั้น มากหรือน้อยตามกำหนดของสนามหลวงที่ได้บังคับไว้ในขั้นนั้นๆ (ธรรมศึกษา ตรี, โท, เอก) แล้วสรุปความ

๒.การแต่งแบบตั้งวง คือ การอธิบายความหมายของธรรมะก่อนแล้วจึงขยายความออกไป กล่าวคือ การอธิบายตรงจุดธรรมะที่เป็นวัตถุประสงค์ ไม่ต้องมีลีลาหรือว่าร้ายรำให้ยืดยาวพอเข้าถึงจุดที่อธิบายต่อไปเหมือนกับแบบตีวงนั่นเอง ผิดกันบ้างก็เพราะแบบตีวงต้องเริ่มจากจุดอื่นเข้ามาเท่านั้น

การใช้ภาษา

ในการเขียนภาษาเรียงความ ผู้เขียนจะต้องพิถีพิถันการใช้ภาษาให้มาก ภาษาที่จะใช้ต้องเป็นภาษาเขียนเท่านั้นไม่เขียนด้วยภาษาพูด ซึ่งพอสรุปเพื่อจำง่าย ๆ คือ

๑. ต้องใช้ภาษาเขียนที่ถูกต้อง
๒. ไม่ใช้ภาษาตลาด ภาษาแสลง ภาษาคำพวน
๓. ไม่ใช้ภาษาพื้นเมือง หรือภาษาถิ่น
๔. ไม่ใช้ภาษาต่างประเทศปนภาษาไทย

ตัวอย่างของคำอารัมภบทในการแต่งวัตถุประสงค์

- บัดนี้จักได้บรรยายขยายความตามธรรมภาษิตที่ได้ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้น เพื่อเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติแห่งสาธุชนผู้ใคร่ในธรรมสืบต่อไป

- บัดนี้จักอธิบายขยายเนื้อความแห่งวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเป็นอุเทศไว้เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติของท่านพุทธมามกะ ผู้ฝึกฝัในธุระทั้ง ๒ ประการใน

ศาสนา คือ กัณฑ์และวิปัสสนาธุระ อันเป็นกิจที่จะต้องกระทำในพระพุทธศาสนา
เพื่อมุ่งประกอบตนและผู้อื่นให้ได้ประสบสิ่งที่ตนปรารถนาเป็นลำดับต่อไป

ตัวอย่างของคำพูดก่อนกล่าวอ้างสุภาษิตอื่นมาเชื่อม

๑. สมด้วยภายิตที่มานี้.....ความว่า

๒. สมด้วยความแห่งคาถาประพันธ์พุทธภายิตใน.....ความว่า

ตัวอย่างของคำขึ้นต้นตอนสรุป

สรุปความว่า...../ รวมความว่า...../ ประมวลความว่า...../

พุทธศาสนสุภาษิต

อัครวรรค คือ หมวดตน

๑. อตุตทตถึ ปรตุเถน

พหุนาปี น หาปเย

อตุตทตถุณภินฺนํ ย

สทตฺถปสุโต สียา.

บุคคลไม่ควรพลาประโยชน์ของตน เพราะประโยชน์ผู้อื่นแม้มาก รู้จักประโยชน์ของตน
แล้ว พึงชวนช่วยในประโยชน์ของตน.

(บุพทกนิกาย

ธรรมบท)

๒.อดุตานญเจ ตถา กยิรา ยถญ มนุสาสติ
สุทนต์โต วต ทเมถ อดุตตา หิ กิร ทุททโม.

ถ้าสอนผู้อื่นนั้นใด พึงทำตนนั้นนั้น ผู้ฝึกตนดีแล้ว ควรฝึกผู้อื่น ได้ยินว่าตนแลฝึกยาก.

(บุพทกนิกาย

ธรรมบท)

๓.อดุตานเมว ป มํ ปฏิรูเป นิเวสเย
อถญ มนุสาเสยฺย น กิลิสฺเสยฺย ปณฺทิตโต.

บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน สอนผู้อื่นภายหลังจึงไม่มัวหมอง.

(บุพทกนิกาย

ธรรมบท)

กัมมวรรค คือ หมวดกรรม

๔.อติสีตํ อติอุณ्हํ อติสายมิทํ อหุ
อิติ วิสุตฺถุ กมฺมนฺเต อดุตตา อจฺเจนฺติ มาณเว.

ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลยคนผู้ทอดทิ้งการทำงาน ด้วยอ้างว่าหนาวนัก ร้อนนัก เย็นเสีย
แล้ว.

(ทีฆนิกาย

ธรรมบท)

๕.อด ปาปานิ กมฺมานิ กรํ พาโล น พุชฺชติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ อคฺคิททฺโฆว ตปฺปติ.

เมื่อคนโง่มีปัญญาทราวม ทำกรรมชั่วอยู่ก็ไม่รู้สึก เขาเดือดร้อนเพราะกรรมของตน
เหมือนถูกไฟไหม้.

(ขุททกนิกาย

ธรรมบท)

๖.ยาทิสั วปะเต พิชั ตาทิสั ลภเต ผลั

กฤษณการี กฤษณั ปาปการี จ ปาปกั.

บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อม
ได้ผลชั่ว.

(สังยุตตนิกาย

สคาถวรรค)

๗.โย ปุพเพ กตกฤษยาโณ กตตโถ นาวพุชฌติ

อตุถา ตสุส ปุชชุนติ เย โหนติ อภิปัตติตา.

ผู้ใด อันผู้อื่นทำความดี ทำประโยชน์ให้ในกาลก่อน แต่ไม่รู้สึก (คุณของเขา), ประโยชน์
ที่ผู้อื่นปรารถนาย่อมหนีหาย.

(ขุททกนิกาย ชาดก สัต

ตกนิบาต)

๘.โย ปุพเพ กตกฤษยาโณ กตตโถ มนุพุชฌติ

อตุถา ตสุส ปวทุณฺเฑติ เย โหนติ อภิปัตติตา.

ผู้ใด อันผู้อื่นทำความดี ทำประโยชน์ให้ในกาลก่อน ย่อมสำนึก (คุณของเขา) ได้
ประโยชน์ที่ผู้อื่นปรารถนาย่อมเจริญ.

(ขุททกนิกาย ชาดก สัต

ตกนิบาต)

๙.โย ปุพเพ กรณียานิ ปจฺจมา โส กาคุมิจฺฉติ

วรุณกฏ □ □ ภณฺโฆว ส ปจฺจมา อนุตฺตปฺปติ.

ผู้ใด ปรารถนาทำกิจที่ควรทำก่อน ในภายหลัง ผู้นั้น ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง คุณมาณพ (ผู้ประมาทแล้วรีบ) หักไม้กุ่ม ฉะนั้น.

(ขุททกนิกาย ชาดก เอก
นิบาต)

๑๐.สเจ ปุพเพกตเหตุ สุขทุกขํ นิคจจติ
โปรณกํ กตํ ปาปี ตเมโส มุญจเต อธิ.

ถ้าประสบสุขทุกข์ เพราะบุญบาปที่ทำไว้ก่อนเป็นเหตุ เชื่อว่าเปลื้องบาปเก่าที่ทำไว้ คุณ
เปลื้องหนี้ฉะนั้น.

(ขุททกนิกาย ชาดก ปัญญาส
นิบาต)

๑๑.สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺฑเทน วิหีสติ
อตุตฺตโน สุขเมसानุ เปจฺจ โส น ลภเต สุขํ.

สัตว์ทั้งหลายย่อมต้องการความสุข ผู้ใดแสวงหาสุขเพื่อตน เบียดเบียนเขาด้วยอาชญา ผู้
นั้นจะไปแล้ว ย่อมไม่ได้สุข.

(ขุททกนิกาย ธรรมบท)

๑๒.สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺฑเทน น หีสติ
อตุตฺตโน สุขเมसानุ เปจฺจ โส ลภเต สุขํ.

สัตว์ทั้งหลายย่อมต้องการความสุข ผู้ใดแสวงหาสุขเพื่อตน ไม่เบียดเบียนเขาด้วยอาชญา
ผู้นั้นจะไปแล้ว ย่อมได้สุข.

(ขุททกนิกาย ธรรมบท)

ขันตีวรรค คือ หมวดอดทน

๑๓.อตุตฺตโนปี ปเรสญจ อตุถาวโห ว ขนฺติโก
สคฺคโมกฺขคมํ มคฺคํ อารุพฺโห โหติ ขนฺติโก.

ผู้มีขันติ ชื่อนำพาประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น, ผู้มีขันติ ชื่อว่าเป็นผู้ขึ้นสู่ทางไป
สวรรค์และนิพพาน.

(สวดมนต์
ฉบับหลวง)

๑๔. เภวลานปี ปาปาน ขนฺติ มุถฺ นิกนฺตติ

ครหกลหาทีนํ มุถฺ ขนฺติ ขนฺติโก.

ขันติ ย่อมตัดรากแห่งบาปทั้งสิ้น, ผู้มีขันติชื่อว่าย่อมขุดรากแห่งความติเตียนและการ
ทะเลาะกันเป็นต้นได้.

(สวดมนต์
ฉบับหลวง)

๑๕. ขนฺติโก เมตฺตวา ลาภี ยสฺสตี สุขสีลวา

ปิโย เทวมนุสฺसानํ มนาโป โหติ ขนฺติโก.

ผู้มีขันตินับว่ามีเมตตา มีลาภ มียศ และมีสุขเสมอ ผู้มีขันติเป็นที่รักที่ชอใจของเทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย.

(สวดมนต์
ฉบับหลวง)

๑๖. สตฺถุโน วจโนวาที กโรติเยว ขนฺติโก

ปรมา ย จ ปุชาย ชินํ ปุเชติ ขนฺติโก.

ผู้มีขันติ ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระศาสดา และผู้มีขันติชื่อว่าบูชาด้วยพระชินเจ้าบูชา
อันยิ่ง.

(สวดมนต์
ฉบับหลวง)

๑๗. สีลสมาธิคุณานํ ขนฺติ ปธานการณํ

สพฺเพปี กุสลา ธมฺมา ขนฺตุยาเยว วฑฺฒนฺติ เต.

ขันติเป็นประธาน เป็นเหตุ แห่งคุณคือศีลและสมาธิ กุศลธรรมทั้งปวงย่อมเจริญ เพราะ
ขันติเท่านั้น.

(สวดมนต์
ฉบับหลวง)

ปัญญาบรรค คือ หมวคปัญญา

๑๘.อปปสุตตายํ ปุริโส พลิวทโทว ชีรติ

มํสถานิ ตสฺส วทฺตฺนติ ปญฺา ตสฺส น วทฺตฺติ.

คนผู้สดับน้อยนี้ ย่อมแก่ไป เหมือนวัวแก่ อ้วนแต่เนื้อ แต่ปัญญาไม่เจริญ.

(ขุททกนิกาย ธรรมบท)

๑๙.ชีวเตวาปี สปปญฺโณ อปี วิตุตฺตปริกฺขยา

ปญฺญาจ อลาเภน วิตุตฺตวาปี น ชีวติ.

ถึงสิ้นทรัพย์ ผู้มีปัญญาก็เป็นอยู่ได้ แต่อับปัญญาแม้มีทรัพย์ก็เป็นอยู่ไม่ได้.

(ขุททกนิกาย เถรคถา)

๒๐.ปญฺญาวา พุทฺธิสมฺปนฺโน วิชานวิธิโกวิทฺโ

กาลญฺญ สมยญฺญจ ส ราชวสตี วเส.

ผู้มีปัญญา ถึงพร้อมด้วยความรู้ ฉลาดในวิธีจัดการงาน รู้กาลและรู้สมัย เขาพึงอยู่ใน
ราชการได้.

(ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต)

๒๑.ปญฺา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทฺตฺติ

น กุขตุตราชาริว ตารกานํ

สีลํ สีริ จาปี สตยจ ฐมฺโม

อนฺวายิกา ปญฺวโต ภวานฺติ.

คนฉลาดกล่าวว่า ปัญญาประเสริฐ เหมือนพระจันทร์ประเสริฐกว่าดาวทั้งหลาย แม้ศีลสิริ
และธรรมของสัตบุรุษย่อมไปตามผู้มีปัญญา.

(ขุททกนิกาย ชาดก จัตตาฬีสนิบาต)

๒๒.มตฺตาสุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปฺลํ สุขํ

จเช มตฺตาสุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปฺลํ สุขํ.

ถ้าพึงเห็นสุขอันไพบูลย์ เพราะยอมเสียดละสุขส่วนน้อย ผู้มีปัญญาเล็งเห็นสุขอันไพบูลย์
ก็ควรสละสุขส่วนน้อยเสีย.

(จุททณิกาย ธรรมบท)

๒๓. ยถา ฐาณามะโร อนตถัจจโร อตตโน
อตตโน จ ปเรตถัจจโร หีสาโย ปฏิปชชติ.

คนมีปัญญาทราม ได้ยศแล้วยอมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน ย่อมปฏิบัติเพื่อ
เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น.

(จุททณิกาย ชาคก เอก
นินาต)

๒๔. ยาวเทโว อนตถาย ตตฺถิ พาลสุส ชายติ
หนุตติ พาลสุส สุกกํสํ มุทฺธํ อสุส วิปาคยํ.

ความรู้เกิดแก่คนพาล ก็เพียงเพื่อความฉิบหาย มันทำสมองของเขาให้เขว ย่อมฆ่าส่วนที่
ขาวของคนพาลเสีย.

(จุททณิกาย ธรรมบท)

๒๕. โย จ วสุสสตํ ชีโว ทุปฺปญฺโ อสมมาหิตो
เอกาหํ ชีวิตํ เสโย ปญฺ วนุตสุส ฌายิโน.

ผู้ใดมีปัญญาทราม มีใจไม่มั่นคง พึ่งเป็นอยู่ตั้งร้อยปี ส่วนผู้มีปัญญาเพ่งพินิจ มีชีวิตอยู่
เพียงวันเดียว ดีกว่า.

(จุททณิกาย ธรรมบท)

เสวนาวรรค คือ หมวดคบหา

๒๖. อสนุนฺเตนฺนูปเสเวยย สนฺเต เสเวยย ปญฺฑิโต
อสนฺโต นิริยํ เนนฺติ สนฺโต ปาเปนฺติ สุกคฺติ.

บัณฑิตไม่พึงคบอสัตบุรุษ พึงคบสัตบุรุษ เพราะอสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก
สัตบุรุษย่อมให้ถึงสุคติ

(จุททณิกาย ชาคก วิสติเนนินาต)

๒๗.ตครี ว ปลาเสน โย นโร อุปนยหติ

ปตุตาปี สุรกี วายนติ เอว ธีรูปเสวนา.

คนห่ออกฤษณาด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ก็หอมไปด้วยฉันใด การคบกับนักปราชญ์ก็ฉันนั้น

(ขุททกนิกาย ชาดก วิสดีนิบาต)

๒๘. น ปาปชนสเสวี อจจนตสุขเมรติ

โคธากุล กกณฎาว กลี ปาเปติ อตุคนิ.

ผู้คบคนชั่ว ย่อมถึงความสุขโดยส่วนเดียวไม่ได้ เขาย่อมยังตนให้ประสบโทษ

เหมือนกิ่งก่าเข้าฝูงเหี้ยจะนั้น

(ขุททกนิกาย ชาดก เอกนิบาต)

๒๙. ปาปมิตเต วิวชเชตวา ภเชยยุตตมปุกุคเล

โอวาเท จสฺส ติฏเฎยฺย ปตุเถนุโต อจลํ สุขํ.

ผู้ปรารถนาความสุขที่มั่นคง พึงเว้นมิตรชั่วเสีย คบแต่บุคคลสูงสุด

และพึงตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน

(ขุททกนิกาย เถรคาถา)

๓๐. ปุติมจฺฉิ กุสคฺเคน โย นโร อุปนยหติ

กุสาปี ปุติ วายนติ เอว พาลูปเสวนา.

คนห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม้หญ้าคาก็พลอยเหม็นเน่าไปด้วยฉันใด

การคบกับคนพาลก็ฉันนั้น

(ขุททกนิกาย ชาดก มหานิบาต)

๓๑. ยาทิสํ กุรุเต มิตฺตํ ยาทิสญฺจูปเสวติ

โสปี ตาทิสโก โหติ สหวาโส หิ ตาทิโส.

คบคนเช่นใจเป็นมิตร และสมคบคนเช่นใจ เขาก็เป็นคนเช่นนั้น

เพราะการอยู่ร่วมกันย่อมเป็นเช่นนั้น.

(ขุททกนิกาย ชาดก วิสดีนิบาต)

๑๒.สทุเรน จ เปสเลน จ

ปญ □ วตา พหุสุเตน จ

สจิตฺ หิ กเรยฺย ปญฺทิตฺ

ภทฺโท สปปุริเสหิ สงฺคโม.

บัณฑิต พึงทำความเป็นเพื่อนกับคนมีศรัทธา มีศีลเป็นที่รัก มีปัญญาและเป็นพหูสูต
เพราะการสมาคมกับคนดี เป็นความเจริญ.

(ขุททกนิกาย เถรคาถา)